

kostela, a zejména řada mladších zásahů na přelom 14. a 15. století.

Vzhledem k omezeným prostředkům nemohly být ani prozkoumány všechny rozpoznané hrobové jámy v rámci plochy XV. Za přímé účasti antropologa bylo prozkoumáno pouze šest pohřbů dospělých, z toho dva v rakvích. Severně kostela bylo odkryto pět mělce uložených (20–30 cm) dětských pohřbů stupně infans I. Zřejmě jde o fragment té části hřbitova, kde se hroby nejmladších členů zdejší populace soustřeďovaly. Tato zvyklost odrážela vysokou dětskou úmrtnost postihující nejvíce jedince v nejtětlejším věku.

Součástí publikace je také komplexní vyhodnocení nálezů. Kromě již zmíněné keramiky a zvonoviny je třeba vyzdvihnout velmi podrobně představené části zbroje ze 14. století, a to železné šupiny z rukavice z prostoru panského sídla, jakož i 50 destiček z brigantiny z téhož materiálu z bezprostředního okolí kostela, v jámě patrně mladší než kostelní věž. Pozornost si zaslouží také kování knihy z prostoru druhého sídla v ploše V. V práci bohužel postrádáme vyhodnocení případných paleobotanických a osteologických nálezů, snad v důsledku nedostatku potřebných prostředků.

Recenzovaná monografie St. Hesse patří až na malou pozornost věnovanou environmentální problematice nepochybně ke kvalitním, pečlivě a vyváženě vypracovaným dílům. Seznámila odbornou veřejnost nejen s výsledky jednoho víceletého výzkumu, ale nezanedbatelně promluví i do teorie „drobných“ panských sídel.

Rudolf Procházka

R. L. Lyman: Vertebrate taphonomy. Cambridge University Press, Cambridge 1994. ISBN 0-521-45840-4. 524 str.

Publikace vyšla poprvé v roce 1994 v sérii *Cambridge Manuals in Archaeology* jako příručka pro archeology, archeozoology, paleontology a další specialisty. O její oblíbenosti svědčí to, že byla od té doby vydána znovu třikrát. Tafonomie, zabývající se osudy živočišných i lidských těl od smrti jedince po nalezení a analyzování jejich ostatků, je v archeologii nezbytnou součástí uvažování. Přesto je v našich zemích mnohdy opomíjena. Protože tafonomie studuje deformace a redukce (tj. zkreslení), ke kterým u ostatků dochází v průběhu predepozicičních i postdepozicičních procesů, pomáhá nám odhalit původní stav. Nutnost zabývání se a pochopení tafonomických procesů na různých úrovních mě vede k podrobnějšímu popisu jednotlivých tafonomických stupňů tak, jak je kniha nabízí. Přestože se

v archeologii pro tafonomické změny běžně používá pojem archeologické transformace, budu používat stejně jako autor knihy pojem tafonomie.

Přestože obor tafonomie není omezen pouze na obratlovce, zaměřil se autor na tu skupinu živočichů, která se v archeologických nálezech objevuje nejčastěji, tj. na zvířata mající kosti (obratlovci), speciálně na savce. Nevychází pouze z teoretických rozborů, ale především z praxe (z analýz konkrétních archeologických nálezů, z etnografických pozorování a z experimentálních studií). Řadu těchto analýz Lyman také čtenářům zprostředkovává stručným popisem, zařazením do širšího rámce a zhodnocením. Autor použil k sepsání své knihy celkem asi 850 publikací, což představuje patrně kompletní souhrn všeho základního, co se na poli tafonomického výzkumu odehrálo. Tafonomický výzkum (ať už jako součást rozborů archeozoologického materiálu, nebo jako specializované tafonomické studie) nadále v současnosti pokračuje, jak potvrzují nové práce, jež do Lymanovy knihy již zařazeny nebyly.

V první a druhé kapitole se autor zabývá tím, co to tafonomie je, a historií tafonomického výzkumu. Studium tafonomických procesů se prvně zabývali paleontologové, posléze si jich začali všímat archeozoologové. Zatímco u paleontologů bylo v centru zájmu zjistit původní složení souboru za účelem paleoenvironeálních rekonstrukcí (rekonstrukce klimatu, vegetačního pokryvu) a zjištění různých ekologických a etologických aspektů zvířat, archeozoologové se soustředili hlavně na využití zvířat člověkem (především potravním), který byl jedním ze zásadních tafonomických činitelů v rámci archeologických nálezů. Popisovaná publikace je zaměřena více na archeologické (archeozoologické) nálezy, což je dáno celkovým zaměřením autora. Každý náleze má svou individuální *tafonomickou historii*, v jejímž rámci na kosti v průběhu *tafonomického procesu* působily *tafonomické činitele* (př. člověk, psi, podnebí, kyselost sedimentu atd.) se specifickým *tafonomickým efektem* (výsledkem). Výsledný soubor fosilních ostatků pohřbený a nalezený na jednom místě se nazývá *tafocenóza* (zatímco *thanatocenóza* je soubor organismů zemřelých v určitém čase na stejném místě a *biocenóza* je soubor živých organismů žijících v jednom prostoru a čase). Cíle studia tafonomie jsou v podstatě dva: (1) zjistit, k jak velkému zkreslení v kvantifikacích mohlo dojít, abychom mohli odhalit původní stav, (2) studium jednotlivých tafonomických procesů jako vlastní objekt zájmu.

Historie tafonomie spadá již do první pol. 19. století. První velká kniha o tafonomii ale vyšla až roku 1927 z pera J. Weigelta. Ten používá pojem

„*biostratinomy*“, který zahrnuje pouze procesy od smrti jedince po pohřbení (ne už postdepoziciční procesy). Aplikaci dnešních pozorování v paleontologii popisuje R. Richter (1928) a používá pro danou věc pojem *aktuo-paleontologie*. Vlastní pojem *tafonomie* zavedl prvně ruský paleontolog I. A. Efremov roku 1940, nicméně běžněji se začíná používat zhruba kolem roku 1970.

Tafonomické procesy lze klasifikovat různými způsoby, např. časově: *antemortální*, *postmortální* *predepoziciční* (odpovídá pojmu *biostratinomie*), *postmortální* *postdepoziciční*.

V kap. 3 („Tafonomie v teorii a praxi“) jsou popsány příklady tafonomických studií a vysvětleno je teoretické zázemí popisovaného oboru: jsou zde rozebírány např. aktualistické přístupy (*aktupaleontologie*, *etnoarcheologie*, *neotafonomie*). Nejběžnější aktualistickou metodou v archeologii je patrně etnografická analogie, i ta má ale svá omezení.

V kap. 4 je popsána „Struktura a kvantifikace obratlových koster“. Podrobně jsou diskutovány vlastnosti koster a kostí mající potenciální vliv na tafonomickou historii. Zahrnuto je např. typologické členění kostí.

Kvantifikace je základní způsob vyjádření výsledků archeozoologických nálezů. Kvantifikační jednotky mohou být přímo vypořizované z materiálu (např. počet kostí/fragmentů), nebo analytické (odvozené, interpretativní, proxy; např. minimální počet jedinců). Kromě prostého počtu kostí/fragmentů (NISP = *number of identified specimens*) se používá „minimální počet anatomických jednotek“ (tj. celých kostí) označovaný jako MNE (*minimum number of skeleton elements*). Binford (1984) vypočítával minimální počet jedinců pro každý element zvláště a původně to označoval jako MNI (v podstatě jde téměř o totéž jako MNE), což bylo později matoucí, neboť zkratka MNI byla již zavedená pro absolutní minimální počet jedinců – *minimum number of (complet) individuals* (tj. na základě celého analyzovaného souboru, a ne jenom z jednoho typu kostí). Proto Binford později pro stejnou věc zavedl zkratku MAU, kde minimální počet elementů dělí skutečným počtem elementů v těle jedince. Tím dostává hodnoty, které jsou mezi sebou lépe porovnatelné (protože nezávislé na anatomických vlastnostech a zvláštěnostech). Je tedy nutné mít znalosti o počtu anatomických jednotek u různých druhů. S použitím uvedených kvantifikací můžeme zjišťovat např. míru fragmentace nebo relativní frekvenci jednotlivých anatomických částí.

V dalších kapitolách již Lyman postupně rozebírá jednotlivé tafonomické činitele a fáze, jak jdou časově po sobě:

Kap. 5: „Mortalita, skeletonizace, disartikulace, rozptyl“. Konečný výsledek, tj. distribuci a kvantifikaci kostí a koster, určují nejen tafonomické procesy, ale i ekologie a etologie zvířat, které mají vliv na mortalitu. Paleontologové již dlouho rozlišují dva základní typy věkové (mortalitní) křivky: tvaru U a tvaru L. Tvar U je vysvětlován tak, že nalezení jedinci umírali diachronicky, zatímco L tvar je dáván do souvislosti se synchronickým, masovým úhynem v jednom okamžiku (označováno též jako katastrofická křivka). Archeozoologové toto dělení dále rozvinuli v souvislosti s ekonomickým využitím zvířat. Katastrofický typ se pozná mj. podle nespojitých věkových kategorií (jedinci jsou od sebe věkově vzdáleni vždy o násobky roku; platí hlavně pro divoké větší savce), umožňuje nám zjistit i sezónu události (známe-li roční dobu rození mláďat).

Skeletonizace je odstranění měkkých částí. Proces skeletonizace zahrnuje dekompozici (rozklad) mikroby, plísněmi a mrchožrouty (od hmyzu po supy, hyeny ad.). Disartikulace (oddělení kostí v kloubech) má své pořadí. Nejdříve se zpravidla odděluje hlava (lebka), u končetin se dříve uvolňuje ramenní kloub, poté kloub kolenní, zápěstní, zánártní, nejdéle vytrvává spojení prstních článků a loketní kloub. Stav disartikulace nám tímto může pomoci rekonstruovat tafonomickou historii. Rozptyl kostí může být horizontální či vertikální a může být měřen absolutním vzdálením kostí nebo fragmentů; je vyjadřován indexy (ISD – *index of skeletal disjunction* a IFD – *index of fragment disjunction*). Vysoký IFD index mívá např. stehenní kost, která nese nejvíce masa, a byla proto lidmi častěji než jiné kosti členěna na menší části.

Kap. 6: „Akumulace a rozptyl ostatků“. Co nás zajímá především, je, proč jsou nalezené kosti na určitém místě akumulovány. V archeologii má zvláštní význam rozlišení místa porážení/ulovení (akumulace typu *kill-site*) a místa konzumace (akumulace typu *consumption-site*). Akumulace může být aktivní (je zapotřebí tafonomických dispersních a transportních procesů, aby se ostatky na dané místo dostaly), nebo pasivní (ještě živá zvířata se sama dostanou na jedno místo, kde zemřou, aniž by došlo k dalším posunům skeletů). Příklady pasivně vzniklých kumulací jsou zdroje vody nebo jeskyně. Jeskyně jsou atraktivní zejména pro šelmy, které se zde nacházejí relativně častěji než v přírodě. Jako příklady aktivních biologických akumulátorů zvláště zmíníme tyto: (1) Ptáci (zejm. supy, sovy a dravci). Supy mohou akumulovat částečně artikulované části skeletů větších zvířat i částečně strávené a vyvrhnuté zbytky jako potravu pro mladé. Drobní obratlovci chybějí. Studium vývržků dravců a sov je běžnou

součástí středoevropských zoologických a paleoekologických výzkumů (protože vývržky koncentrují na jedno místo velké množství materiálu). Původce vývržků lze někdy rozpoznat dle druhové skladby potravy, dle zastoupení anatomických částí a dle fragmentace kostí. (2) Šelmy: kosti prošlé trávicím traktem šelem (koprolity) jsou více fragmentovány i více korodovány než kosti z vývržků dravců a sov. Zatímco psovitě šelmy se zaměřují na méně odolné koncové části (epifýzy) dlouhých kostí, hyeny drtí s oblibou i odolné diafýzy. Znaků, které umožňují identifikovat původce okusu, je však více (rozestup otisků špičáků, tvar otisku zubů apod.). (3) Člověk. Rozpoznání, zda jde o kosti akumulované člověkem (*cultural bone*), nebo např. hyenou, má v řadě případů zásadní důležitost. Základní charakteristiky umožňující stanovit kulturní akumulaci kostí jsou: opálení, rozdrcení (např. drcení kvůli získání morku a vaření), „žeznické“ a technologické zásahy, kontext. Zastoupení anatomických částí není při identifikaci člověka jako původce akumulace příliš užitečné.

Kap. 7: „Frekvence anatomických částí“. V této kapitole je zvažováno zastoupení anatomických částí v archeologických lokalitách, tedy u nálezů, které souvisejí s člověkem. Frekvence nalezených anatomických částí je ovlivněna vlastnostmi kostí, především jejich strukturální densitou, na kterou má vliv mj. stáří, pohlaví a sezonalita (např. období gravidity a laktace). Jednoduše, čím má příslušná část kosti větší strukturální densitu, tím je odolnější a lépe se zachovává. Není-li densita příslušné anatomické části korelována s jejím zastoupením v archeologickém materiálu, musíme uvažovat o jiných faktorech. Takovým je zejména chování lidí, kteří selektivně transportují jen některé anatomické části (např. při lovu). Přitom hlavní působící faktory jsou velikost zvířete, vzdálenost od místa úmrtí, použitelnost kostí pro výrobu nástrojů, ekonomická užitečnost. Někdy jsou při transportu koncové (jinak neužitečné) části ulovených zvířat ponechány v kůži, aby se kůže naplněná masem lépe nesla (Perkins – Daly 1968). Binford (1978) zjistil pro jednotlivé anatomické části indexy informující o jejich ekonomické využitelnosti (v závislosti na obsahu masa, tuku, morku): GUI (*general utility index*) a MGUI (*modified general utility index*). Diagram, který vynáší hodnoty MGUI oproti frekvenci nalezených anatomických částí (MAU, MNE), nám umožňuje zjistit, zda jsou přítomny spíš tělní partie užitečné, nebo neužitečné. I když by bylo lépe využívat indexy vyzporozované z etnografických analogií (*transport indices*), jsou indexy MGUI standardně v archeozoologii používány. Analogicky byly vytvořeny indexy pro transport vodou (FTI – *fluvial transport index*).

Relativní podíl různých anatomických částí (výjádřený např. v % MAU, tj. MAU / MAU_{max}) má v tafonomických a archeozoologických analýzách zásadní důležitost, pomáhá zjistit tafonomickou historii nálezů a chování lidí. Autor v této kapitole např. analyticky porovnává kosterní materiál ovlivněný (nebo kumulovaný) šelmami a lidmi.

Kap. 8: „Butchering, frakturace a kostěné nástroje“. Pojem *butchering* dle Lymana zahrnuje zejména stažení kůže, vyvrhnutí, rozčlenění těla a odstranění masa. V češtině nemá tento pojem vhodný ekvivalent, lze např. použít bourání těla. Tyto zásahy se na kostech mohou projevit různými zářezy. Rozlišení, zda jde o zářez kamenným nožem (a ne o jiný znak, např. okus, abrazi atd.), je někdy obtížné. Autor popisuje charakteristiky umožňující toto zjistit. Charakter, poloha a směr zářezů na kostech v mnohých případech odhalují příčinu zásahu. Např. příčné zářezy na metapodiích a na obličejové části lebky jsou zpravidla interpretovány jako doklad stahování kůže. Zářezy kolem kloubů jsou většinou pozůstatky po rozčleňování těla (*dismembering*). Podélné a šikmé zářezy na dlouhých i jiných kostech mohou vzniknout při odřezávání masa a při vykostování (*defleshing, filleting*).

Frakturace (lámání) kostí může mít různé příčiny: výroba nástrojů, záměrné rozbíjení k získání morku nebo mozku nebo členění porcí na menší části, činnost karnivorů, sešlap, zvětrávání, postdepoziciční komprese, zlomeniny za života ad. Byla stanovena standardní škála osmi typů fraktur. Typ fraktury umožní zjistit, zda byla kost zlomena za čerstva (spirální fraktura respektující průběh kolagenových vláken), nebo zda šlo o kost již starou, vysušenou (příčné zlomeniny). Popsáno je, jak počítat rozsah a intenzitu fragmentace. Jako hranice se uvádí, že lze v archeologickém materiálu rozpoznat 15 fragmentů na kost. Je-li kost více fragmentována, jsou již menší fragmenty neurčitelné, a nemohou být proto do výpočtů zařazeny.

Dále se autor zabývá artefakty. Upozorňuje na problém tzv. falešných nástrojů (*pseudotools*) vzniklých např. ohlazením sedimentem, sešlapem, ožvýmáním psy, nebo za života jedince (parohy s ohlazeným povrchem). Mikroskopické studium umožní rozlišit znaky způsobené užíváním (lze pak odhadnout funkci nástroje) od znaků vzniklých při výrobě nástroje nebo jinak.

Kap. 9: „Ostatní biostratinomické faktory“. Zde autor rozebírá další faktory, které ovlivňují osud kostí od smrti po pohřbení: zvětrávání, naleptávání kořeny (*root etching*), sešlap, abraze, opálení/spálení ad. Např. pro zvětrávání bylo stanoveno pět fází, které jsou korelovány s délkou času (počtem let).

Sešlap je jednou z příčin fragmentace, pohybu a abraze kostí. Výsledkem vysokého stupně fragmentace může pak být „analytická absence“ anatomických částí, tj. přítomnost řady drobných fragmentů, které nemohou být identifikovány. Šrámy vzniklé na kostech sešlapem mohou být někdy zaměněny se zářezy, neboť jsou na mikroskopické úrovni podobné, bývají ale náhodně orientované a lokalizované. Kostí postižené sešlapem mohou indikovat i záměrné „vydláždění“ povrchu (např. chaty).

Abraze vzniká, jak již bylo naznačeno, více způsoby. Příkladem je výroba artefaktů, sešlap, transport vodou, abraze sedimentem a větrem, ohlazení ale vzniká i při dlouhodobém vaření v keramickém hrnci, používáním kosti nebo při ožvívání kosti psem.

Opálení kostí často slouží jako důkaz, že daná kost (a příslušný živočišný druh) souvisí s činností lidí, popř. že lidé vůbec oheň využívali (starší pleistocén). Barva spálené kosti je korelována s teplotou, ne vždy je ale změněná barva nalezené kosti výsledkem vysokých teplot (např. černá barva může být výsledkem obsahu manganu). Spálí-li se kosti čerstvé nebo ještě s masem, podélně i příčně praskají a ohýbají se (deformují). Staré (suché, zvětralé) kosti se při spalování neohýbají a vykazují mělké povrchové praskliny. Kostí vystavené přírodním požárům bývají pouze karbonizovány (do černé barvy), oxidované (bíle zbarvené) kosti jsou proto dokladem intencionálních zásahů, jako je kremace, pálení odpadu nebo užití jako palivo. Spálené kosti se snadněji fragmentují a rychleji se rozpouštějí, proto mohou být v archeologickém materiálu podhodnoceny.

Zmíněny jsou i další faktory, které mohou vytvořit alterace na kostech: okus a chodbičky vytvořené hmyzem, okus kostí a parohů herbivory jako zdroj vápníku a fosforu (zejm. kopytníci) a/nebo k broušení hlodáků (zajícovci, hlodavci).

Celkově vzato, dochází v průběhu stratinomických procesů selektivně k rychlejšímu úbytku menších kostí (tím i menších zvířecích druhů). Hlavními příčinami je snadnější podlehnutí okusu šelmami, snadnější fragmentace sešlapem a rychlejší zvětvávání. Sklon přímky, která znázorňuje vztah mezi velikostí zvířete (log váha) a úbytkem ostatků (log poměr pozorovaných ku skutečným), je 0,68.

Kap. 10: „Depozice/pohřbení jako tafonomický proces“. Příčin depozice a pohřbení může být řada: fluvialní (vodou), eolická (větrem), depozice lidmi nebo hrabavými – fosoriálními – obratlovci (výsledkem jsou krotoviny) a další speciální případy, jako pohřbení v bažinách, pramenech, asfaltových jezírkách a jiných pastech. Souběžně s pohřbením probíhá sedimentace, která může mít různou rychlost.

Rychlost a hloubka pohřbení může výrazně ovlivnit výsledný stav kosti. Specifickým typem depozice je depozice člověkem (pohřby, umístění odpadu do jam) – tato je velmi rychlá, přičemž lidé určují co, kdy, kde a jak bude pohřbeno. *In situ* rozložená těla bývají provázena mrchožravými brouky, jejichž zbytky se mohou v archeologických nálezech projevit.

Kap. 11: „Diageneze“. Je-li již skelet, kost nebo jejich soubor pohřben, nastupuje řada diagenetických procesů, které je dále ovlivňují – efekt závisí mj. na délce jejich působení. Hlavními faktory jsou chemismus, porozita a tíha sedimentu/půdy. Výsledkem je mineralizace a petrifikace (napuštění rozpustnými složkami – solemi), nebo naopak vyuhování (ztráta rozpustné složky, „rozpuštění“) kostí. K základním chemickým faktorům patří pH. Nebezpečím deformace kostí tíhou nadloží (podobně jako u spálených kostí) je, že naměřené morfometrické hodnoty neodpovídají originálu. Závažný v archeozoologii a archeologii je postdepoziciční pohyb (sekundární změna polohy), který je příčinou kontaminací a intruzí. Příčiny tohoto pohybu jsou rozmanité: živočichové (zejm. hrabaví), rostliny (zejm. růst kořenů a vývraty), kryoturpace (mráz), graviturpace (např. soliflukce, laviny), aeroturpace (vítr), aquaturpace (voda, povodně) a další speciální případy. Kromě toho, že jsou kosti pohřbeny a postdepozicičně přemísťovány, mohou být i znovuobnaženy a znovupohřbeny.

Kap. 12: „Tafonomie ryb, ptáků, plazů a obojživelníků“. V této kapitole jsou popisovány zvláštnosti jiných skupin obratlovců, než jsou savci. Tito většinou menší obratlovci zpravidla v archeologických nálezech nevystupují ve velkém množství, k jejich identifikaci je často nutné plavení nebo prosívání. Protože jednotlivé skupiny se liší anatomicky a strukturně (např. počtem a tvarem elementů, strukturní densitou a strukturou kostí), ekologicky a etologicky (charakter životního prostředí) i způsobem využití pro člověka nebo predátory, má i jejich tafonomický osud svá specifika.

Kap. 13: „Diskuse a závěry“. V závěrečné kapitole se autor zabývá nutností komplexního přístupu, např. v podobě multivariační tafonomické analýzy. Důvodem je to, že jednotlivé fáze a kategorie tafonomického procesu nelze posuzovat odděleně. Tafonomické změny jsou kumulativní a navzájem se ovlivňují nebo vymazávají (např. psí okus ničí „řeznické“ zásahy). Hlubší a komplexní studium tafonomické problematiky vede k hledání obecné teorie tafonomie.

Autor předkládá řadu tabulek (celkem 65) a obrázků (celkem 129) zahrnujících grafy, diagramy, nákrety, fotografie. Tento bohatý doprovodný ma-

teriál z velké části představuje originální výsledky různých konkrétních specializovaných prací (tabulky experimentálně naměřených hodnot a indexů, grafy vyhodnocující data z konkrétních příkladových lokalit, fotografie kostí různě okousaných, erodovaných, se zářezy apod.), který nebylo možno v tomto referátu ani ve zlomku přetlumčit. Samotná kniha takto může být nejen učebnicí, ale i metodickou příručkou při konkrétním vyhodnocování vlastního materiálu (buď přímo, nebo jako zdroj odkazů na specializovanější práce). Tomu napomáhá i vhodné členění: jednotlivé fáze tafonomického procesu jsou rozebrány v různých kapitolách, v jejich rámci je vždy daný problém analyzován z teoretického, metodického, experimentálního a „etno-analogického“ hlediska. Pak je uvedeno, jak tyto poznatky a metodiky aplikovat při analýze archeologických nálezů. Práce je doplněna slovníčkem odborných pojmů. I když je kniha zaměřená na obratlovce (především savce), lze poznatky a principy využít při studiu ostatků jiných živočišných skupin, např. členovců, a lze je aplikovat i na studium tafonomických osudů ostatků člověka (např. některé nálezy rituálního charakteru, lidojedství, spálené kostry apod.).

I když autor rozebírá osud zvířecích kostí, zajme zajisté dané téma nejen archeozoology a paleontology, ale i archeology, neboť mezi pre- a postdepozicičními osudy kostí i keramiky existuje řada paralel. Tyto paralely lze pozorovat ve fragmentaci, transportu, erozi, prostorové distribuci, orientaci nálezů, akumulaci apod. Studium obou těchto typů archeologických nálezů (keramických střepů a kostí) by mělo probíhat nikoliv izolovaně, ale ruku v ruce, přičemž z uvedeného přehledu je jasné, že tafonomické studie začínají již v terénu (pozorování prostorové distribuce, charakter okolí nálezů apod.). Tato související pozorování jsou při řešení tafonomických problémů stejně důležitá jako vlastní nálezy.

Po přečtení knihy je evidentní, že zohlednění jen jediného tafonomického aspektu (např. jen selektivní transport člověkem nebo jen okus psy) může být zavádějící, neboť na konečném výsledku se podílí celý komplex různě propojených faktorů. Tafonomické studie jsou stále v centru zájmu řady badatelů, což naznačují nové práce v mnohých mezinárodních časopisech. Seznámení se s knihou lze více než doporučit.

René Kyselý

Použité odkazy jsou citovány v referované publikaci. Rozšířená verze předloženého referátu je k dispozici na: <http://uprav.fj.cuni.cz/recenze-Lyman.doc>

Průzkumy památek XI/1–2, 2004. Národní památkový ústav – ú. o. p. stř. Čech. 214 a 256 str.

Jedenáctý ročník Průzkumů památek tradičně obsahuje mnoho příspěvků, které by neměly uniknout pozornosti archeologů středověku. S ohledem na převažující zájem čtenářů Archeologických rozhledů se blíže zastavím pouze u některých článků informacemi nabitého periodika. *R. Němec* (I, 3–52) věnuje poměrně obsáhlou studii významné, ale u nás málo známé památce náležející do sféry českého výtvarného umění. Jedná se o klášter Ojvín v Žitavsku, později připojeném k Horní Lužici. Klášter mnišského (v Čechách exotického) řádu celestinů založil vedle staršího ojvínského hradu císař Karel IV. Jako u ostatních staveb Karla IV., i u Ojvína se předpokládá podřízení stavby ideovému záměru panovníka, který z Ojvína učinil oporu zeměpanské moci v regionu Žitavska a Horní Lužice. Objekt vystavěný na pohledově dominantní skále byl horizontálně odstupňován podle duchovní důležitosti staveb: nejnižší hrad, nad ním císařský palác, nejvýše potom klášter. Objekt vlastní uměleckohistorické analýzy je pouze klášterní kostel; jedná se o jednododní sakrální stavbu s věží, odvozenou od mendikantských kostelů, která měla vzhledem k charakteru staveniště na kraji strmé skály i prostory pod úrovní chrámové podlahy. Rozborem kostelní stavby autor rozeznal dvě stavební a výtvarné fáze. V závěru Ojvína zasazuje do kontextu soudobé architektury a nalézá jeho místo v reprezentativní imperiální umělecké produkci Karla IV. Součástí příspěvku je obsáhlá fotografická a kresebná dokumentace, v příloze je zařazen výběr z edic relevantních písemných pramenů.

J. Varhaník (I, 53–60) se vrací k problematice počátků dvou významných rodových hradů jihočeských Vítkovců, Rožmberka a Českého Krumlova. U obou lokalit se jedná o dvojhradí, disposičně si navzájem velice podobná. Názory badatelů na podobu nejstaršího jádra těchto hradů (resp. na to, která část dvojhradí je starší) prodělaly četné změny. Autor příspěvku přichází s novým pohledem opřeným o identickou dispozici Dolního hradu na Rožmberku a Horního hradu v Krumlově. Obě stavby měly protáhlý obdélný půdorys a v obou čelech čtverhranné věže. Na Rožmberku byl v 70. letech 20. století určen starší původ tohoto obdélného Dolního hradu, kdežto Horní hrad s válcovou věží byl položen do mladšího období. V případě Krumlova je tomu naopak, Hrádek s válcovou věží byl dosud bez výjimky považován za starší než obdélný Horní hrad s čtverhrannými věžemi. J. Varhaník však neshledává pro časné zařazení Hrádku dostatek důkazů a naproti tomu nastiňuje hypotézu, podle níž